

Les profundes arrels del conflicte haitià

Javier Laviña

UBe

trans
forma
cions

Conflictes i medi

Les profundes arrels del conflicte haitià

Javier Laviña

Universitat de Barcelona

Publicacions i Edicions

Laviña, Javier

Les profundes arrels del conflicte haitià. –
(Transformacions. Conflictes armats)

Referències bibliogràfiques
ISBN 978-84-475-3585-9

I. Títol II. Col·lecció

1. Conflictes de baixa intensitat 2. Conflictes socials
3. Història 4. Haití

© Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona
Adolf Florensa, s/n
08028 Barcelona
Tel. 934 035 530
Fax 934 035 531
www.publicacions.ub.edu
comercial.edicions@ub.edu

© dels mapes de les pàgs. 101 i 102 : I.D.E.M. SL

© de la fotografia de coberta: Marco Dormino/The United Nations

DISSENY DE LA COBERTA

ISBN

DIPÒSIT LEGAL

IMPRESSIÓ I REL·LIGAT

Quim Duran

978-84-475-3585-9

B-11.900-2012

Gráficas Rey

És rigorosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra. Cap part d'aquesta publicació, inclòs el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, transmesa o utilitzada per cap mitjà o sistema, sense l'autorització prèvia per escrit de l'editor.

Índex

Agraïments	9
Prefaci	11
Introducció	13
Capítol 1. De la colonització a la independència	19
Capítol 2. Repercussions de la revolució a la colònia. La independència	31
Capítol 3. La invasió nord-americana	49
Capítol 4. La democràcia tutelada	57
Capítol 5. Els Duvalier al poder. L'herència del duvalierisme	63
Capítol 6. La llarga transició cap a la democràcia	71
Cronologia	93
Mapes	101

Documents

1. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 841, de 16 de junio de 1993</i>	103
2. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 867, de 23 de septiembre de 1993</i>	109
3. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 1529, de 29 de febrero de 2004</i>	114
4. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 1542, de 30 de abril de 2004</i>	118
5. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 1944, de 14 de octubre de 2010</i>	125

6. Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas <i>Resolución 1927, de 4 de junio de 2010.</i>	134
7. Comisión Interamericana de Derechos Humanos «Haití: ¿justicia frustrada o estado de derecho? Desafíos para Haití y la Comunidad internacional».	138
8. Organización de Estados Americanos «Situación en Haití: fortalecimiento de la democracia». <i>Resolución 2059, de 8 de junio de 2004.</i>	155
9. José Tomás Sánchez. «¿Qué hacemos en Haití?» .	161
10. Caribbean Council of Churches «Profile series Haiti»	171
11. Christophe Wargny «En Haïti, un État à reconstruire»	186
12. Jordi Urgell. «¿Elecciones en Haití?»	191
13. José Carlos García Fajardo «No es sólo un desastre natural»	199
14. Amnistía Internacional «Terremoto de Haití: datos y cifras»	201
Bibliografía	203
Recursos d'Internet.	207

Introducció

La República d'Haití és situada a la part occidental de l'illa Hispaniola i ocupa un terç de la seva extensió. Al nord limita amb l'oceà Atlàntic, al sud i l'oest amb el mar Carib, o de les Antilles, i a l'est amb la República Dominicana. El pas dels Vents, a l'oest, la separa de Cuba. El seu territori comprèn, a més, l'illa de la Gonâve, l'illa de la Tortuga, l'arxipèlag de les illes Cayemites i l'illa de Vaches, així com altres illots de les seves aigües territorials i una petita illa, la Navasse, reclamada per Haití davant l'administració dels Estats Units. La superfície total d'Haití és de 27.750 km², i té una població de 10.033.000 habitants (dades del 2009). La capital i ciutat principal és Port-au-Prince.

Haití és formada per dues penínsules separades pel golf de la Gonâve. Gonâve és la més gran de les illes del litoral. Uns dos terços del país són muntanyencs (el punt més alt és el pic de La Segelli, de 2.680 metres sobre el nivell del mar) i la majoria de les valls són petites. En general, les costes són elevades i molt accidentades, de manera que es formen nombrosos ports naturals però d'accés difícil. El país té alguns llacs importants i molts rius, curts i ràpids; tot i això l'únic apte per a la navegació és l'Artibonite, el més llarg. Aquesta complexa orografia resta possibilitats al desenvolupament agrari d'Haití.

Haití té cent trenta-tres municipis i està dividit en quaranta-un districtes compresos en deu departaments. Aquests departaments pertanyien a les tres províncies originals del Saint-Domingue colonial, que eren Nord, Sud i Oest. Sota el mandat de

François-Dominique Toussaint-Louverture,⁴ les províncies es van convertir en departaments. Amb la darrera reorganització administrativa del 2003 es va crear el departament de Nippes, fruit d'una divisió del departament de Grand'Anse.

La Constitució actualment vigent, aprovada l'any 1987, està basada en les de França i els Estats Units. El poder executiu és exercit pel president, triat popularment cada cinc anys per sufragi universal i amb prohibició de ser al càrrec durant dos mandats consecutius. Es va fer una excepció amb Jean-Bertrand Aristide, a qui es va permetre tornar-se a presentar perquè havia sortit del país després d'un cop d'estat. El gabinet que acompanya el president ha de rebre l'aprovació del poder legislatiu i el president no pot nomenar govern sense el vistiplau del parlament. El cap de govern és el primer ministre.

El poder legislatiu resideix en un parlament bicameral, l'Assemblea Nacional, formada per un senat de vint-i-set membres i una cambra de diputats amb vuitanta-tres escons. El poder judicial està compost per un tribunal de cassació i per tribunals menors d'apel·lació, civils i jutges de pau. El president nomena els jutges i té el dret de commutar penes. Pel que fa a l'administració territorial, els departaments són governats per prefectes nomenats pel govern central. Cada departament està subdividit en districtes i municipis, i cadascun d'aquests és administrat pel seu alcalde respectiu.

Entre el 75% i el 80% de la població viu per sota del llindar de pobresa. Un 75% obté els seus paupèrrims ingressos del treball agrícola i pesquer. L'any 2009, el PIB nominal va ser de 6.908 milions de dòlars, amb ingressos per capita de 772 dòlars (2 dòlars diaris per persona), fet que significa una millora respecte del 2004, quan era d'uns 420 dòlars, però que encara és un dels més baixos del món. L'economia és sobretot rural i agrí-

4. Toussaint-Louverture va ser un líder esclau que va iniciar l'aixecament contra el francès reclamant l'abolició de l'esclavitud. Posteriorment va intentar pactar amb ells l'autonomia de la colònia però va ser traït i deportat a França, on va morir.

cola, però ni l'agricultura ni els ingressos que genera són suficients per resoldre les necessitats alimentàries dels haitians. La riquesa principal del país prové del turisme (molts creuers de luxe arriben a alguns ports exclusius, sense contacte amb la població), dels impostos duaners (impostos d'exportació) i, fonamentalment, de les remeses de diners dels emigrats que treballen als Estats Units i el Canadà.

La República d'Haití és el país més pobre d'Amèrica i és un dels més pobres a escala planetària: segons l'Informe del PNUD del 2010,⁵ presentava un índex de desenvolupament humà baix (del 0,404) i ocupava la posició 145 de 169 estats.

La sobreexplotació i l'erosió del sòl, provocades en bona mesura per la desforestació intensiva i descontrolada, són tan grans que en l'actualitat només queda un 2% dels boscos originals. La tala dels arbres ha obeït i obeeix a la cerca de llenya per cuinar. Aquesta acció destructora de l'home es reforça amb la de la naturalesa, particularment la de les freqüents tempestes tropicals, de les quals les del 2008 van ser especialment devastadores i van destruir les escasses obres d'infraestructura i de comunicacions.

Hi ha un petit sector industrial que genera més del 75% de les exportacions i representa el 90% del PIB. Es tracta d'una indústria tèxtil molt dependent de les demandes externes que, per les seves característiques i vinculacions amb el mercat nord-americà, és molt vulnerable. En l'actualitat hi ha converses amb empreses coreanes que sembla que estan interessades a establir-se al nord de l'illa per poder entrar al mercat nord-americà.

Les exportacions principals són cafè, productes industrials lleugers, bauxita, cacau, olis, sucre, sisal i productes artesanals. Les importacions més importants són maquinària i altres béns manufacturats, aliments i combustibles minerals. L'any 2000 les exportacions anuals pujaven a 164 milions de dòlars, mentre que les importacions representaven 1.036 milions. Els socis

5. Klugman, 2010.

principals en el comerç haitià són els Estats Units, que compren el 84,5% de les seves exportacions, la República Dominicana, amb un 6,7%, i el Canadà amb un 2,5%. Pel que respecta a les importacions, els Estats Units són el principal soci proveïdor d'Haití, amb un 52,5% de les importacions haitianes, seguits de la República Dominicana (5,2%) i Colòmbia (3,4%).

És interessant destacar que el producte amb més pes pel que fa a les exportacions i les importacions són els vestits. Això es deu al fet que Haití exporta vestits de qualitat cap al mercat nord-americà i importa robes de baixa qualitat des de la República Dominicana.

Quadre 1. Principals productes exportats (2003)⁶

Producte	Participació en exportacions
Vestits de punt	71,63%
Vestits no de punt	10,48%
Fruits	2,3%
Olis i essències de perfumeria	2,16%
Aparells i material elèctric	1,91%
Altres productes	1,16%

L'esperança de vida és de cinquanta-set anys. De mitjana, cada dona haitiana té cinc fills, cosa que representa la mitjana més alta de tot Amèrica. Només el 50% dels nens haitians estan vacunats i amb prou feines el 40% tenen accés a assistència mèdica bàsica. Gairebé la meitat de les morts es produeixen per infeccions respiratòries, meningitis, sida i diarrees, i les malalties

6. Informació de la base de dades de les Cambres de Comerç (19-07-2011): <http://infopais.camaras.org>.

intestinals i de transmissió hídrica afecten el 90% dels nens. La taxa de malalts de tuberculosi és deu vegades superior a la mitjana de la resta de l'Amèrica Llatina.

Quadre 2. Principals productes importats (2003)⁷

Producte	Participació en importacions
Vestits	13,88%
Cereals	11,79%
Altres productes	7,7%
Automòbils i tractors	6,9%
Greixos i olis	4,61%
Combustibles i olis minerals	4,3%

Tot i que l'educació és gratuïta i obligatòria per als infants d'entre sis i onze anys, no hi ha instal·lacions adequades i hi ha molts nens que no van a classe per manca de possibilitats econòmiques, per la qual cosa el nivell d'alfabetització s'estima al voltant de només el 55%. El 90% de les escoles primàries pertanyen al sector privat (comunitats, organitzacions religioses i/o organitzacions no governamentals). La inscripció és del 67% a les escoles primàries i del 20% al 23% en el nivell secundari. A l'ensenyament superior, la taxa d'escolarització era de l'1,3% l'any 1996. El sistema educatiu està basat en el francès, però la llengua vehicular dels haitians és el *kreyol*, una llengua derivada del francès i de llengües africanes.

7. Informació de la base de dades de les Cambres de Comerç (19-07-2011): <http://infopais.camaras.org>.

Capítol 1

De la colonització a la independència

Quan Cristòfol Colón va arribar a les costes de la Hispaniola, l'illa estava poblada per indígenes arawaks. El contacte amb els colons es va saldar amb la pràctica desaparició de la població indígena de l'illa. Per suplir la mà d'obra indígena, els espanyols van recórrer a la mà d'obra esclava africana, experiència que havia donat molt bons resultats a les illes Canàries.

En els primers moments, l'economia es va basar en l'exploració de rius aurífers, però aquests es van esgotar de seguida i per mantenir l'ocupació es va iniciar l'explotació de la canya de sucre. Ja a finals del segle XVI el sucre va esdevenir el principal producte d'exportació de la colònia, però no va cobrir les expectatives que els primer colons havien posat en la seva estada a l'illa. Al mateix temps que els conqueridors s'assentaven en altres illes que aparentment oferien més oportunitats, la primera colònia es despoblava, però Santo Domingo va conservar la capitalitat del Nou Món, i es va convertir en el centre de control polític del procés d'expansió pel continent.

La descoberta d'altres illes va suposar per a Santo Domingo un cop per la pèrdua de població i, a més, l'arribada al continent, que tenia abundants recursos argentífers, va convertir la Hispaniola en un territori gairebé despoblat i de difícil control per part de les autoritats colonials. Un cop es va haver conquerit l'imperi asteca, amb una economia agrària ben desenvolupada i amb mines de plata, els colons de les illes van passar al continent per les possibilitats d'enriquiment ràpid que oferia.

Des de finals del segle XVI, doncs, la pirateria recalava a les costes de l'illa, desocupades pels espanyols, i aquests territoris

es van convertir en llocs d'arribada i refugi de pirates i filibusters. A tocar de la Hispaniola hi ha l'illa Tortuga, on acudien els comerciants, filibusters i pirates que navegaven pel Carib. Davant la impossibilitat de controlar el territori, els espanyols van decidir concentrar els seus esforços en la part oriental de l'illa i deixar abandonada la part occidental. Els corsaris i bucaners francesos van anar ocupant el litoral i es van convertir en abastadors de les embarcacions que tornaven a Europa amb els botins arrabassats a les flotes de Castella. Els fruits produïts per aquests ocupants (tabac, cotó i carn fumada) eren les claus dels intercanvis. L'any 1697 Espanya va signar el tractat de Rijswijk, pel qual reconeixia la possessió francesa de la part occidental de l'illa, on es refugiaven filibusters i bucaners. Però el ministre francès Richelieu tenia altres expectatives per a les noves terres ocupades, concretades en la creació de la Companyia de les Índies Occidentals, que s'encarregaria de la colonització de la colònia. Així, els antics ocupants francesos van ser expulsats de l'illa i amb el suport del govern es va iniciar una carrera de negocis que va durar fins al 1804.

El poblament

La primera gran transformació de l'illa es va donar quan els inversionistes i alguns colons van convertir-la en un territori exportador de béns colonials: cotó, anyil i fonamentalment sucre.

L'evolució demogràfica de la colònia va anar en paral·lel al procés de colonització. En els primers anys d'ocupació, la població estava composta per marginats i fugitius del sistema, els anomenats bucaners, dedicats a la caça de bestiar cimarró, i per filibusters, l'activitat econòmica dels quals era el comerç i el contraban amb les colònies d'altres potències europees, fonamentalment amb les possessions espanyoles. Aquests petits nuclis poblacionals van rebre una forta empenta arran de l'ocupació britànica de l'illa de Sant Cristòfol (a l'est de Puerto Rico), ja que alguns dels francesos que l'ocupaven es van traslladar a

Saint-Domingue, i van col·laborar en l'auge del comerç francès amb les colònies espanyoles entre 1700 i 1713. Juntament amb l'augment de població francesa, hi va haver un canvi en les estructures de propietat de les terres, i alhora que augmentava la pressió sobre les àrees dedicades al cultiu, bàsicament de sucre, canviava la composició socioracial de la colònia.

L'any 1728 Saint-Domingue comptava amb 50.000 esclaus. Als anys cinquanta, aquesta xifra havia augmentat fins a arribar al nombre de 150.000, i cinc anys més tard el nombre d'esclaus havia crescut fins a la gens menyspreable xifra de 300.000. L'augment de la mà d'obra esclava va ser continuat, amb uns ritmes d'importacions d'Àfrica que deixaven fora de tot dubte tant la capacitat productiva de la colònia com les dures condicions de treball, que produïen un gran nombre de baixes entre els esclaus. La part francesa de l'illa es va convertir en el prototip d'explotació agrària d'antic règim amb un sistema que actualment es denomina esclavitud massiva.⁸

Quadre 3. Evolució de la població esclava de Saint-Domingue (1728-1755)

	1728	1750	1755
Esclaus	50.000	150.000	300.000

L'any 1775 la classificació de la població segons el color de la pell, al marge de la seva condició jurídica, mostrava que els individus blancs estaven en franca minoria respecte dels pobladors de color, ja fossin lliures o esclaus. En aquell moment, els lliberts de l'illa eren uns 6.000, mentre que els blancs eren entorn de 32.000.

8. Zeuske, 2006: 297-304.